

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.3.26>

ТИМОШЕВИЧ М.М.

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТУ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ОБМЕЖЕНЬ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА
НА ЗАЙНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

TO THE ISSUE OF DETERMINING THE SUBJECT OF ADMINISTRATIVE
AND LEGAL RESTRICTIONS ON THE EXERCISE OF THE RIGHT TO ENGAGE
IN ENTREPRENEURIAL ACTIVITY

Актуальність статті полягає в тому, що забезпечення права на здійснення підприємницької діяльності можна обґрунтувати не лише економічними, але й соціальними, культурними та особистісними аспектами. Насамперед, це право є важливим інструментом для підтримки індивідуальної свободи та самореалізації. Кожен громадянин, маючи доступ до підприємницької діяльності, отримує можливість створювати власну справу, визначати напрямок своєї діяльності та формувати особисті цінності через професійну діяльність. Разом із тим, необхідно зауважити, що високий рівень свободи у реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю не є ознакою повного свавілля господарського сектору. Діяльність фізичних та юридичних осіб в будь-якому випадку повинна відповідати законодавчим нормам, що досягається не тільки за рахунок декларативних норм, але й цілого ряду адміністративно-правових обмежень. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, сформовано авторський підхід щодо розуміння поняття «адміністративно-правових обмежень щодо реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю». Сформовано авторське бачення щодо предмету адміністративно-правових обмежень щодо реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю. Наголошено, що комбінація та застосування визначених у статті адміністративно-правових обмежень дає можливість побудувати якісне, законне та ефективне економіко-фінансове середовище, користуючись перевагами якого фізичні та юридичні особи матимуть можливість реалізувати свої законні права та інтереси. Зроблено висновок, що предметом обмежень щодо реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю є: по-перше, наявність заборони займатись підприємницькою діяльністю для окремих суб'єктів, які уповноважені на виконання функцій держави; по-друге, визначення різновидів господарської діяльності на провадження якої потрібна наявність дозволу з боку органів державної влади; по-третє визначення кола видів господарської діяльності, якими займатись може виключно держава. Комбінація та застосування вказаних адміністративно-правових обмежень дає можливість побудувати якісне, законне та ефективне економіко-фінансове середовище, користуючись перевагами якого фізичні та юридичні особи матимуть можливість реалізувати свої законні права та інтереси, а також матимуть гарантії захисту останніх з боку держави.

Ключові слова: обмеження, предмет, адміністративно-правові обмеження, реалізація права, підприємницька діяльність.

The relevance of the article lies in the fact that ensuring the right to carry out entrepreneurial activity can be justified not only by economic, but also by social, cultural and personal aspects. First of all, this right is an important tool for maintaining individual freedom and self-realization. Every citizen, having access to entrepreneurial activity, gets the opportunity to create his own business, determine the direction of his activity and form personal values through professional activity. At the same time, it should be noted

that a high level of freedom in exercising the right to engage in entrepreneurial activity is not a sign of complete arbitrariness in the economic sector. In any case, the activities of individuals and legal entities must comply with legislative norms, which is achieved not only by declarative norms, but also by a number of administrative and legal restrictions. In the article, based on the analysis of scientific views of scientists, the author's approach to understanding the concept of "administrative-legal restrictions on the realization of the right to engage in entrepreneurial activity" has been formed. The author's vision on the subject of administrative and legal restrictions on the realization of the right to engage in entrepreneurial activity has been formed. It is emphasized that the combination and application of the administrative and legal restrictions specified in the article makes it possible to build a high-quality, legal and efficient economic and financial environment, taking advantage of which natural and legal entities will have the opportunity to realize their legal rights and interests. It was concluded that the subject of restrictions on the exercise of the right to engage in entrepreneurial activity is: firstly, the presence of a ban on engaging in entrepreneurial activity for individual subjects who are authorized to perform the functions of the state; secondly, the determination of types of economic activity for which a permit from the state authorities is required; thirdly, defining the range of types of economic activity that can only be engaged in by the state. The combination and application of the specified administrative and legal restrictions makes it possible to build a high-quality, legal and efficient economic and financial environment, using the advantages of which natural and legal entities will have the opportunity to realize their legal rights and interests, as well as have guarantees of the protection of the latter by the state.

Key words: *restrictions, subject, administrative and legal restrictions, implementation of law, entrepreneurial activity.*

Постановка проблеми. Забезпечення права на здійснення підприємницької діяльності можна обґрунтувати не лише економічними, але й соціальними, культурними та особистісними аспектами. Насамперед, це право є важливим інструментом для підтримки індивідуальної свободи та самореалізації. Кожен громадянин, маючи доступ до підприємницької діяльності, отримує можливість створювати власну справу, визначати напрямки своєї діяльності та формувати особисті цінності через професійну діяльність. Разом із тим, необхідно зауважити, що високий рівень свободи у реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю не є ознакою повного свавілля господарського сектору. Діяльність фізичних та юридичних осіб в будь-якому випадку повинна відповідати законодавчим нормам, що досягається не тільки за рахунок декларативних норм, але й цілого ряду адміністративно-правових обмежень.

Стан дослідження. Окремі проблемні аспекти, пов'язані із забезпеченням реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю, у своїх наукових працях розглядали: Р.П. Бойчук, О.С. Драницька, О.В. Клиш, А.В. Ковач, Д.Ю. Параманов, І.А. Петрова, Ю.В. Шабардіна, І.В. Хоменко та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі фактично неопрацьованим є питання предмету адміністративно-правових обмежень щодо реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю.

Саме тому метою статті є: охарактеризувати предмет адміністративно-правових обмежень, щодо реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження слід відзначити, що адміністративно-правові обмеження щодо реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю – це передбачені законодавством України умови та вимоги відносно процесу реалізації фізичними та юридичними особами права на зайняття підприємницькою діяльністю, які застосовуються з метою захисту інтересів суспільства і держави, охорони прав та свобод людини і громадянина у національному секторі господарювання.

Для розуміння предмету адміністративних обмежень щодо реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю звернемось до їх різновидів. Першим є пряме обмеження цього права для окремих категорій фізичних осіб. Останнє регламентовано абзацом 1 статті 42 Конституції України де проголошено: «Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом» [1]. З огляду на особливо-важливе суспільне положення, а також володіння спеціальними владними повноваженнями, можливістю зазначених суб'єктів в сфері господарювання вужчі, ніж у інших

фізичних та юридичних осіб. Подібні обмеження встановлюються з огляду на попередження корупційних проявів в сфері публічного управління та додатково регламентовані антикорупційним законодавством.

Так, в сфері дії Закону України «Про запобігання корупції» перебувають: 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений із захисту державної мови, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим, військові посадові особи Збройних Сил України, судді, судді Конституційного Суду України, Голова, заступник Голови, члени, дисциплінарні інспектори Вищої ради правосуддя, керівник служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя та його заступник, посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань тощо; 2) особи, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а саме: аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, працівники комітету з контролю якості аудиторських послуг Аудиторської палати України та комітетів з контролю якості аудиторських послуг професійних організацій аудиторів та бухгалтерів та інші; 3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, – у випадках, передбачених Законом; 4) кандидати на пост Президента України та кандидати у народні депутати України, зареєстровані у визначеному законодавством порядку [2].

Другим прикладом є адміністративно-правове обмеження у зайнятті підприємницькою діяльністю конкретного різновиду, а не відповідною особою. Даний аспект передбачено Законом України «Про підприємництво», в якому чинність все ще зберігає стаття, відповідно до якої діяльність пов'язана з охороною окремих особливо важливих об'єктів права державної власності, перелік яких визначається у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку, а також діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз, може здійснюватися виключно державними підприємствами та організаціями. Обмеження передбачені також для діяльності, пов'язаної з виробництвом бензину моторних сумішевих або з додаванням (змішуванням) біоетанолу та/або біокомпонентів на його основі до вуглеводневої основи (бензинів, фракцій, компонентів тощо), яка може здійснюватися виключно тими підприємствами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики в паливно-енергетичному комплексі [3]. Із визначенням пов'язано наступний вид адміністративно-правового обмеження, який передбачає можливість реалізувати право на зайняття підприємницькою діяльністю виключно після оформлення спеціального дозволу або ліцензії.

Так, особливості отримання та статусу дозволів в сфері господарської діяльності передбачені Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності». Згідно із положеннями документу, дозвільна система у сфері господарської діяльності – це сукупність урегульованих законодавством відносин, які виникають між дозвільними органами, адміністраторами та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачею документів дозвільного характеру, переоформленням, анулюванням документів дозвільного характеру. В свою чергу документ дозвільного характеру визначено, як дозвіл, висновок, рішення, погодження, свідоцтво, інший документ в електронному вигляді (запис про наявність дозволу, висновку, рішення, погодження, свідоцтва, іншого документа в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань), який дозвільний орган зобов'язаний видати суб'єкту господарювання у разі надання йому права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності та/або без наявності якого суб'єкт господарювання не може проваджувати певні дії щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності [4].

Документи дозвільного характеру можуть видаватись на широкий спектр об'єктів – природні ресурси, земельна ділянка, ґрунтовий покрив земельних ділянок, споруда, будівля, приміщення, устаткування, обладнання та механізми, що вводяться в експлуатацію або проектується, окрема операція, господарська діяльність певного виду, робота та послуга, а також документи, які використовуються суб'єктом господарювання у процесі проходження погоджувальної (дозвільної) процедури (проектна документація на будівництво об'єктів, землевпорядна документація, містобудівна документація, гірничий відвід) [4].

Ліцензування є своєрідним різновидом дозвільної системи, але розповсюджується на власне коло різновидів господарської діяльності та передбачає відмінний порядок реалізації. Юридичні основи процесу визначено Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності», відповідно до якого ліцензування – це засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, спрямований на забезпечення безпеки та захисту економічних і соціальних інтересів держави, суспільства, прав та законних інтересів, життя і здоров'я людини, екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища. В свою чергу, ліцензія – це право суб'єкта господарювання на провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню [5].

За Законом ліцензуванню підлягають близько тридцяти різновидів господарської, у тому числі, підприємницької діяльності, а саме: 1) банківська діяльність, діяльність з надання фінансових послуг – у випадках, встановлених законом, та діяльність із здійснення операцій з готівкою, що включають інкасацію коштів, перевезення валютних та інших цінностей, оброблення та зберігання готівки; 2) професійна діяльність на ринках капіталу та організованих товарних ринках; 3) діяльність у сфері медіа; 4) діяльність у сфері електроенергетики; 5) освітня діяльність; 6) виробництво і торгівля спиртом етиловим, спиртовими дистилатами, біоетанолом, алкогольними напоями, тютюновими виробами, рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, і паливом, зберігання пального; 7) медична діяльність; 8) виробництво лікарських засобів, оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами, імпорт лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів); 9) виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж та інші [5].

Для провадження підприємницької діяльності, яка потребує ліцензії, фізична або юридична особа зобов'язана відповідати ліцензійним умовам. Вимоги ліцензійних умов мають бути обумовлені особливостями провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, та включають: вичерпний перелік підтвердних документів, що підтверджують відповідність суб'єкта господарювання вимогам ліцензійних умов; кадрові вимоги; організаційні вимоги; спеціальні вимоги, передбачені законом (обмеження щодо суміщення здійснення видів господарської діяльності; виконання передбачених законом вимог щодо відокремлення і незалежності; можливості провадження видів господарської діяльності лише юридичними особами або лише юридичними особами окремих організаційно-правових форм; розміру статутного капіталу тощо) [5].

Останнім адміністративно-правовим обмеженням є обов'язковість проходження державної реєстрації для здійснення свого права на зайняття підприємницькою діяльністю незалежно від наявності необхідності отримання на неї дозволу або ліцензії. Обмеження регламентовано Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань». Документ встановлює, що державна реєстрація – це офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, відокремленого підрозділу юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу – підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених законодавством [6].

Державна реєстрація базується на таких основних принципах: 1) обов'язковості державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі; 2) публічності державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі та документів, що стали підставою для її проведення; 3) врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією, та особливостей державної реєстрації виключно цим Законом; 4) державної реєстрації за заявницьким принципом; 5) єдності методології державної реєстрації; 6) об'єктивності, достовірності та повноти відомостей у Єдиному державному реєстрі; 7) внесення відомостей до Єдиного державного реєстру виключно на підставі та відповідно до цього Закону; 8) відкритості та доступності відомостей Єдиного державного реєстру [6].

Реалізація підприємницької діяльності будь-якого виду без відповідної державної реєстрації заборонено законодавством та є адміністративно-карним. Вчинення таких дій передбачає притягнення особи до юридичної відповідності за статтею 164 КУпАП. За текстом останньої, провадження господарської діяльності без державної реєстрації як суб'єкта господарювання або без подання повідомлення про початок здійснення господарської діяльності, якщо обов'язковість подання такого повідомлення передбачена законом, або без отримання ліцензії на провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно до закону, або у період зупинення дії ліцензії, у разі якщо законодавством не передбачені умови провадження ліцензійної діяльності у період зупинення дії ліцензії, або без одержання документа дозвільного характеру, якщо його одержання передбачене законом (крім випадків застосування принципу мовчазної згоди), – тягне за собою накладення штрафу від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції, зняряд виробництва, сировини і грошей, одержаних внаслідок вчинення цього адміністративного правопорушення, чи без такої [7].

Висновки. Таким чином, проведений аналіз дає змогу зробити висновок про те, що предметом обмежень щодо реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю є: по-перше, наявність заборони займатись підприємницькою діяльністю для окремих суб'єктів, які уповноважені на виконання функцій держави; по-друге, визначення різновидів господарської діяльності на провадження якої потрібна наявність дозволу з боку органів державної влади; по-третє визначення кола видів господарської діяльності, якими займатись може виключно держава. Комбінація та застосування вказаних адміністративно-правових обмежень дає можливість побудувати якісне, законне та ефективне економіко-фінансове середовище, користуючись перевагами якого фізичні та юридичні особи матимуть можливість реалізувати свої законні права та інтереси, а також матимуть гарантії захисту останніх з боку держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України: закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Офіційний вісник України. 2010. №72/1. Ст.2598.
2. Про запобігання корупції: закон від 14.10.2014 №1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. №49. Ст.2056.
3. Про підприємництво: закон від 07.02.1991 №698-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. №14. Ст.168.
4. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: закон від 06.09.2005 №2806-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. №48. Ст.483.
5. Про ліцензування видів господарської діяльності: закон від 02.03.2015 №222-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №23. Ст.1234.
6. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: закон від 15.05.2003 №755-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №31. Ст.263.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон від 07.12.1984 №8073-X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. №51. Ст.1122.